

SLOVENIJA

Uredništvo: Ljubljana, Wolfova ulica št. 12
Naročnina četrletno 15 Din,
polletno 30 Din, letno 60 Din,
za inozemstvo 90 Din.
Posamezne številke 1.50 Din.
Urednik in izdajatelj Ivan Zorec v Ljubljani.

Ljubljana, 21. oktobra 1932.

Upravništvo: Ljubljana, Wolfova ulica št. 12
Poštočerkovni račun
Ljubljana št. 16.176
Rokopisov ne vračamo.
Oglasi po tarifu.
Tiska tiskarna Makso Hrovatin v Ljubljani.

KULTURA

Cirkuška omika

V Ljubljani imamo zopet cirkus, ki bo brezdvomno privabljal dan za dnem velike množice ljudi k svojim »gala-predstavam«. Poleg navadnih neumnosti in sirovosti bo kazal tudi mnogo raznovrstnih živali, ki bodo vzbujale zanimanje mladih in starih. Nimam pojma, koliko denarja približno odnese vsak dan takšen »umetnik«; vem pa, da bo tega precej.

Poglejmo sedaj drugo stran! Vseučiliški profesor dr. Šerko je ustanovil svoj čas živalski vrt. Skromni počutki, a potrebni; zakaj, ako imamo vseučilišče, moramo imeti poleg rastlinskega vrta in rudninskih zbirk tudi živalski vrt. To zahteva čista znanost in splošna ljudska izobrazba. A kaj se je zgodilo? Živalski vrt je moral prenehati, ker ni bilo zanimanja zanj. Iz tega sledi, da nimamo čuta za pravo, nesebično znanje domá, ampak za tuje šušmarstvo, ki izvablja denar iz nas.

Takšni smo Slovenci sploh: vse za druge, ničesar ali malo zase. To je slabo izpričevalo naše zrelosti. Nimamo podpornikov za svoje kulturne ustanove, ampak tratimo svoje denarne prispevke za malenkostne, dostikrat bedaste trenutne uspehe tujca. Domače trajne vrednote propadajo in okus ljudstva postaja vedno slabši in njegov razum zagovednejši.

Ali oni, ki o tem odločajo, nimajo ne duše ne srca več za svoje ljudstvo? Ali je vse samo žep in zabava? Zdi se, da je menda pri »zgornjih plasteh« res takó...

Gledališče

Strast pod brestu.

V niz naturalističnih del je vdeta ljubljanska drama dne 13. oktobra »Strast pod brestu« delo ameriškega pisatelja O'Neill.

O'Neill pripada k tistemu delu sodobnih dramatikov, katerim se vrši snov zgodbeno v razmerah socialno najbolj zagrenjenih, s čimer hoče dvigniti glas proti nezdravim neurejenostim sodobne družbe. Boj teh gre v glavnem za ureditev socialnih teženj neposrednega človeka, posredno družbe in države, združen z velikokrat pretiranim enostransko risanim nizkim okoljem, kar naj bi pripomoglo k jasnejši in silnejši predstavi resničnih razmer in klicalo k čim hitrejši odreditvi. Zveza z Zolajem v tej misli je dvomljiva. Zola, zahtevajoč preureditev družbe, postavlja joč vzroke, ki so vodili do njene manjvrednosti in navajajoč sredstva, s katerimi bi se opomoglo prekletstvu duševne in telesne plehkobe sedanosti, je poznal v risanju ne zgolj groteskne in demoralne scene, temveč se je

dvignil do izrazito idealističnih trenutkov, ki ga dvigajo vse bolj iz gnilega sveta. Kot primer naj služi »Delo«, koder Zola pošteno popravlja ljudsko mnenje o sebi.

»Strast pod brestu« je dramsko delo. Dogaja se na farmi, koder se stari priseljenec Cabot v tretje poroči z mnogo mlajšo žensko, ki ga vara z njegovim sinom iz prejšnjega zakona Ebnom. Rodi se sin, ki je Ebnom in ne starčev, kot misli ta do zadnjega časa. Celoto preveva veseskozi vrojena divjina, ki je v bojih z domačini Indijanci pridobila le še na izraziti grobosti. Starcu Cabotu se pozna priseljenec, ki se v kakih trenutkih dvigne iz temnega okolja, ko sicer izrazi tudi pridobljeno divjost, dočim izkazuje še vedno nekdanje civiliziranosti. Neustavljiva sila po zemlji, lastni grudi, je sicer že nešteto krat, vendar hvaležno uporabljen okvir, ki more biti dati kvalitetno zelo dobre momente. Skoro v isti višini kot sila po grudi, je podarjena sla po ženski, kar daje glas naravnemu zakonu.

Starca Cabota je igral g. Skrbinšek z izrazito vglobljeno močjo. Ker je vloga polna notranjih prelomov, je zahtevala močnega igralca. G. Skrbinšek je vlogo do potankosti razumel in odlično podal. Sina Ebna je kreiral odlično, z vehementnostjo divjega človeka, g. Levar. Oba gospoda igralca sta ponovno dokazala svoje kvaliete o sebi. Ga. Nablocka v vlogi Abbie zelo dobra, predvsem v igri.

Plese, kateri so bili vnešeni ob krstni proslavi, je naštudirala ga. Slavčeva prav pogodeno.

Režiser g. Bratko Kreft se je vživel v čisto priprosto podajanje farme. Hiša z dvema brestoma ob strani in dvorje spredaj. Brestenska hiša je radi pregleda scen v sobah uvidevna.

Jezik bi mogel biti dokaj boljši. Prirodnosti združene z divjino ni zamenjati z brutalnostjo.

Z. A.

Mentor

Dijaški list, dvajseto leto, št. I-II.

Dvajseti letnik kakega lista, to bi pričalo tudi drugod o njegovi resnični potrebi. List je namenjen kajpada najprej dijakom, a z zanimanjem ga bo čital vsakdo, ki je kedaj tlačil srednješolske klopi. Vsakomur, zlasti pa tistim, ki so drsali pred

meščanstvo in tudi svoj lasten delavsko-proletarski razred. Pri Srbih pa se še do današnjega dne kažejo vplivi predfevdalnega družabnega reda, ki nosi na sebi znake patriarhalnosti in neke vrste egalitarnosti (enakoličnosti).

Da to svojo trditve utemelji, popisuje Kosić v svoji razravi, kako se je vršil socialni razvoj med Srbi, Hrvati in Slovenci. V tem poročilu hočemo nekoliko podrobneje pokazati, kako se je vršil ta razvoj pri Srbih. Samo za zgled, kako razpravlja Kosić o razlikah v posameznih socialnih skupinah, pa hočemo poprej še predočiti, kako Kosić označuje jugoslovansko uradništvo.

Razlike med srbskimi, hrvatskimi in slovenskimi uradniki.

Glede srbskega uradnika pravi, da ne pozna stanovskega tovarištva, da nima zmisla za posebno stanovsko čast in da se čuti za del naroda. Hrvatski in slovenski uradnik imata stanovsko zavest, hrvatski uradnik ima bolj gosposka nagnenja, Slovenec pa polaga važnost na pokojninsko preskrbo. Srbski uradnik je tudi v službi nagnjen k čuvstvom, rad uraduje po svojem prostem preudarku tudi v primerih, ko nima te pravice, in ne vedno iz samega veselja do svoje osebne odgovornosti. Hrvat se raje zanaša na precedenčne slučaje. Slovenec jezdi svoj paragraf ali pa se spušča z njim v borbo. Močne individualnosti se najdejo med Srbi, poprečno najboljši material z nekoliko subalternim obeležjem pa dajejo Slovenci.

Turška invazija in Srbi.

Glede socialnega razvoja Srbov pa opozarja Kosić na usodepolni vpliv, ki ga je imela turška invazija na Srbe. Turki so uničili tedanjo stanov-

VESTNIK

P-k:

Socialna diferenciacija Jugoslovanov

Značaj zedinjenja Jugoslovanov.

Pod tem naslovom je dr. Mirko Kosić, ki je tudi v ljubljanskih vseučiliških krogih znan, v letošnjem prvem zvezku časopisa »Kölner Vierteljahreshefte für Soziologie« priobčil studijo o dosedanjem socialnem razvoju Južnih Slovanov. Kosić pravi, da se je jugoslovansko vprašanje do sedaj obravnavalo skoro izključno z narodno-političnega vidika. To vprašanje pa je zanimivo tudi s stališča splošne sociologije, zlasti še z ozirom na poskuse najnovejšega časa, ko se zavestno in po načrtu forsira stapljanje Jugoslovanov v enoten narod. Teoretični sociologiji se tukaj nudi prilika, da na živem telesu sedanje zgodovine opazuje vpliv socialne diferenciacije na postanek naroda.

Kosić predvsem opozarja, da se zedinjenje Jugoslovanov bistveno razlikuje od državnega zedinjenja Nemcev in Italijanov. Južni Slovani namreč še nikdar v zgodovini niso živeli v državni skupnosti, tako da ob zedinjenju v skupno državo niso imeli nobene historične tradicije in še manj skupne državne zavesti.

Res jim je skupno slovansko poreklo, vendar pa tudi po rasi niso ostali čisti, ampak so se križali in izpremešali z raznimi drugimi narodi, na severu z Bajuvari in kasneje z raznimi drugimi germanskimi plemeni, ob jadranski obali z Romani in z ostanki starogrških kolonistov, na jugu z ilirsko-albanskimi praprebivalci in z raznimi valaško-cincarskimi plemeni. Temu prilivu krvi najrazličnejših narodov pripisuje Kosić določene raz-

like v značaju Srbov, Hrvatov in Slovencev. Tako so po Kosiću Srbi dobili od priliva ilirsko-albanske krvi značaj epsko-violentnega vojščaka, od valaško-cincarske krvi pa značaj treznega realnega politika.

Različne kulture.

Kosić zavrača obče razširjeno mnenje o vzhodno-bizantinski kulturni orientaciji Srbov in o zapadni kulturni orientaciji Hrvatov in Slovencev ter mnenje, da bi ta različna kulturna orientacija bila ovira za njih narodno zedinjenje. On pravi, da je v zgodnjem srednjem veku segal bizantinski vpliv daleč preko ozemlja Južnih Slovanov do jadranske obale Italije. Nasprotno pa je ravno prva srbska država za Nemanjičev trajno kolebala med zapadno papeško in vzhodno-bizantinsko orientacijo. Nemško-saški rudarji so v tedanji Srbiji razvili cvetoče rudarstvo. Italijanski stavbeniki so sodelovali v tedanjem srbskem stavbarstvu. Nemški vitezi so bili v telesni straži Dušana Silnega. Sploh se je prva srbska država razvijala po istem stanovsko-fevdalnem vzorcu kakor druge države te dobe v Evropi. Ako ne bi bilo prišlo do turške invazije, bi se bila srbska država slično razvijala kakor druge države v Evropi.

Družabne razlike.

Pač pa smatra Kosić za znatno oviro, ki zelo otežuje konsolidacijo Jugoslovanov, razliko v socialnem razvoju in socialni strukturi, ki še obstaja dandanes. Hrvatje in Slovenci so se v glavnem enako razvijali kakor drugi narodi v srednji Evropi. Prešli so skozi srednjeveški fevdalno-stanovski družabni red, so se po nastopu kapitalističnega gospodarstva že razčlenili v posamezne gospodarske sloje ter imajo svoje lastno — čeprav šibko —

vojno po šolskih klopih ljubljanskih gimnazij, bodo vzbujali prijetne spomine Mlakarjevi veseli »Spomini« na gimnazijska leta, pri čemer pa izrecno ne mislimo zmanjševati važnosti ostale vsebine, ki je prav tako tehtna, kakor raznovrstna.

OPAZOVALEC

Gulliver in Liliputanci

Adamič se smejo lahko, tam za vodo,
Kjer milijoni cveto — nam hlapcem — Liliputancem...
A to je smeh strica Yankeeja, z veliko mošnjo,
ki pa ne odpira naše nebo.

Naše najboljše zdravilo.

Oj, zares, ta »amerikanski smeh«,
To pravi je lek — za naš bolni meh.
To je pijača za ples naših temin,
Smeh za smrt, brez skrbi, brez bolečin...

Budhistične čarovnije.

»Veliki sem mojster orijentskih čudes!
»Glejte me, Belokranjca! Ena, dve, tri — eto, že sem Bosanac!
R o ž a n.

Čin „generoznosti“

Neki naš žurnalist se je vozil z italijanskim parnikom »Neptunio« na njegovi prvi vožnji v Ameriko. Parnik je — seveda le iz vrljivosti! — pristal tudi v Splitu, kjer se je vkrcalo nekaj potnikov. Ker je morala kot vsaka ladja tudi »Neptunia« plačati pristaniške takse, in sicer 70.000 Din, dočim so potniki plačali »samo« okoli 130.000 Din, se zdi žurnalistu, da je družba storila le »čin generoznosti«, da je »Neptunia«, »spričo takšnih stroškov sploh pristala pri jugoslovanskem pristanišču in tako dala priložnost jugoslovanskim potnikom, da se poceni peljejo v Južno Ameriko; sicer bi morali potovati ali čez Trst, ali Genovo ali Cherbourg.« Naivnost in hvaležnost za lepo vožnjo sta sicer lepi čednosti, toda kar takole nasesti italijanskim frazam (»čin generoznosti« je pristno laški izraz!) je le malo preveč! Še lepše pa pride: pisar proglašja v nadaljevanju svojega poročila vsak prevoz potnika III. razreda v Ameriko za »čin generoznosti« (čeprav stane 5780 Din!) in dodaja: »Gotovo se pot takšnega parnika ne rentira in vsaka vožnja se izvrši deloma na račun države (Italije), ki plačuje tudi Kozuličevi družbi (lastniku »Neptune«) lepo podporo.« Čudno, da ne reče kar naravnost: naši ljudje se vozijo v Ameriko na Mussolinijeve stroške! Italijani se bodo gotovo o prvi priliki zahvalili za tak poklon in še večkrat povabili tega gospoda na prijetno vožnjo in »farbarijo«, ki jo oni tako dobro razumejo, mi pa še bolje — ne razumemo!

To zdravo ni!

Ko pricaplja moj mali šolarček (1. razred ljudske ali »osnovne« šole!) zadnji ponedeljek domov, je ves »vzhičen«: »Očka, moraš mi dati 4 Din, jutri grem v cirkus!« Če bi ne bil na žalost sam več let poučeval, bi se zadrhl in poslal njega in šolo ne v cirkus, ampak v kot. Tako pa mi je zastala beseda — zapomnil sem si, da je sodelovanje šole in doma

sko-fevdalno srbsko državo. Srbsko fevdalno plemstvo in z njim združena cerkvena hierarhija sta zbežala proti severu, večinoma preko Donave v današnjo Vojvodino. Srbsko ljudstvo, ki je v državi Nemanjičev že prehajalo v fevdalno podložnost, pa se je pred Turki umaknilo v hribovite predele in v gozdove današnje Šumadije, deloma pa v planine Črne gore. Njih tedanja gospodarska in družabna organizacija, ki je že kazala znake fevdalne vezanosti, je propadla. V svojih novih razmerah so se vrnili v predfevdalno primitivno hierarhičnost, ko so živeli še v rodovih in v rodbinskih zadrugah. Tako so se Srbi v Črni gori in Hercegovini, kjer je prevladoval pastirsko-nomadski tip, zopet organizirali v rodovih in v bratstvih, Srbi v Šumadiji, ki so bili bolj poljedelci in živinorejci, pa so obnovili svoje hišne zadruge.

Tako so Srbi v Srbiji od turške invazije dalje zopet živeli v hišnih zadrugah. Turški gospodarji so zasedli samo ravnine in velike vojne ceste ob Vardaru, Moravi in Donavi. V zadrugno-gospodarsko ustavo Srbov se niso vtikali. Jemali so od njih samo davek in od časa do časa mladino, ki so jo potrebovali za pomnožitev svojih vojaških čet in ki so jo vzgajali za janičarje.

Srbska zadruga je tako postala osnovna celica, ki je gojila narodno tradicijo in željo po svobodi. Ideološko nadstavbo jim je dajala junaška narodna pesem, ki je slavila večinoma prejšnje fevdalne narodne junake. V zadrugah organizirano ljudstvo je samo nase prevzelo boj za narodno svobodo in ga je vodilo skozi stoletja, dokler si ni v začetku XIX. stoletja izvajalo svoje lastne države.

Hajduštvo.

Pri tem je igralo važno vlogo tudi hajduštvo. V bojih s Turki so posamezni hrabri in podjetni možje zapuščali svoje zadruge in so se umikali v

pogoj uspeha, čeprav je dom brez besede! — in sem dal denar in mali se je zopet malo »izobrazil«. Mislim pa, da mi je po toči dovoljeno zvoniti in da smem vprašati, kako je pravzaprav s to rečjo: nič ne bi rekel, če bi moral dati kak dinar za mizej, za to ali ono razstavo, sejem, če hočete celo športno prireditve — ali za cirkus? Kaj neki naj otroci tam pridobijo? Ali vidim le jaz v cirkusu samo banalnost in ordinarnost? Morda naj vidijo tam nazorno, kakšne razne eksotične živali niso? Mogoče, mogoče — mogoče je cirkus celo kakšna »kulturna« ustanova?

Naloga Trgovske zbornice

V prejšnji številki »Slovenije« je bila Zbornica TOI, tej osrednji gospodarski organizaciji našega naroda, odmerjena kulturna dolžnost, da omogoči izdajo gospodarske in socialne zgodovine našega naroda in naše zemlje. Vse lepo. Toda blaženo misel, da bi mogla ta Zbornica postati slovenski narodni mecen, nam bo hitro razpršila žalostna, a resnična ugotovitev, da se ista zbornica ne briga niti za interese, ki bi mogli naše narodno imetje večati in množiti direktno, ne pa krčiti in manjšati v korist drugih. V mislih imamo Spodnje Zasavje od Zidanega mostu do Sotle in tamkajšnje zveze vlakov z ostalo Slovenijo sploh, a z Ljubljano posebej. Zidani most je res v omrežju naših železnic dokaj šibka točka in bo takšna vedno ostala. Ali odkar smo dobili tam drugi železniški most s tiri, ki so usmerjeni naravnost v Spodnje Zasavje, in odkar so za Savo pomnožena tudi izogibaljšča, bi smeli upravičeno pričakovati, da bomo potniki proti Radečam, Sevnici itd. ne samo rešeni vožnje preko starega mostu in v nesrečni spirali, temveč da nam bodo odločujoči krogi prihranili na Zidanem mostu tudi dragoceno, dolgo uro čakanja od vlaka na vlak. Na kakšen način naj bi se ustreglo tej potrebi, za to najdemo pri nas že dovolj zgledov. Gorenjski vlaki iz Ljubljane so sestavljeni iz dveh garnitur, da se ločijo na Jesenicah na bohinjsko in borovško stran, slično se razdelijo na Grosupljem dolenski vlaki s prvim delom proti Karlovcu, a z drugim proti Kočevju. Pri potniških vlakih iz Maribora v vzhodno Podravje in Pomurje je takšna delitev že bolj zamotana. V vseh naštetih primerih je imela železniška uprava pred očmi potrebo, da se potnik pripelje zložno na enem sedelju preko vseh križišč in, kar je glavno, brez večjih časovnih zamud. Kaj pa je krivo, da sličnega reda še danes nimamo na Zidanem mostu? Zakaj poklicani činilci, tu štejeta predvsem Zbornica TOI in mestna občina ljubljanska, v tem pogledu ne posredujejo? Ta ura čakanja na Zidanem mostu (po najnovejšem voznem redu je tega čakanja še več!) in prenašanje prtljage iz vlaka na peron pa zopet na drug vlak, je za gospodarske interese Ljubljane na eni, a vzhodnega Zasavja na drugi strani skrajno škodljiva. Le-ta ura je kriva, da sta se začela Spodnje Zasavje in Ljubljana medsebojno čedalje bolj odtujevati, vse pa v korist sosednjega Zagreba. Vsi izgovori s tehničnimi težkočami so tu nedopustni. Če bi pa utegnili kolodvorska restavracija na Zidanem mostu postati zaradi tega pasivna, jo pa kar zaprite, kakor ste jih zaprli drugod! Spodnje Zasavje s tisoči potnikov in gospodarskih podjetij sme menda vendar zahtevati, da ima prednost pred eno samo restavracijo!

gozdove. Od tam so, v četah organizirani, vodili trajen boj s Turki. Ostali pa so v zvezi s svojimi zadrugami, ki so jih podpirale, po potrebi jim dajale hrano in jih skrivale. Kdor je podpiral hajduke in jih skrival, se je imenoval jatak. Tekom stoletij je prešlo Srbom hajduštvo in jataštvo tako v meso in kri, da ni bilo Srba — kakor pravi profesor Slobodan Jovanović — ki bi ne bil po srcu hajduk. Ali pa vsaj jatak. Hajduška romantika je ostala med Srbi tudi po ustanovitvi lastne narodne države tako živa, da si še po letu 1900 mogel brati na grobu hajduka blizu deželne ceste v Srbiji napis: Tukaj počiva slavni hajduk N. N., ki je padel od zločinske roke žandarma.

Demokratičnost zadruga.

V zadrugah je veljala demokratičnost ali prav za prav egalitarnost. Posamezne zadruge so tvorile med seboj kumstva. Vse zadruge v zaključnih okrožjih pa so bile organizirane v župah, ki jim je načeloval knez, ki pa ni bil knez v fevdalnem smislu, ampak nekak okrožni načelnik in je imel nalogo vzdrževati zvezo med zadrugami in turškimi oblastvi. Poleg zadrug so zlasti v poznejšem času — živeli med Srbi tudi posamezni imoviti ljudje, običajno trgovci z živino, ki priseljenec niso adoptirali in jih sprejemali v svojo rodbino, kakor se je godilo v zadrugah, temveč so jih jemali samo v službo.

Osvobodilni boji.

Do osvobodilnih bojev so Srbi živeli prav za prav samo izven mest. V malih mestih, ki so se takrat nahajala v Srbiji, skoro ni bilo Srbov. Uradniki, vojniki in rentniki in njih služinčad, ki so živeli v mestih, so bili Turki, v mestih so tudi živeli grški, cincarski in španjolski trgovci in prekupčevalci ter albanski in macedonski rokodelci. Ta narodno pisana družba, ki je živela v senci turškega

Zakaj „grade“?

V naši vasi so »ulice«, ki peljejo iz vasi — ki leže pod hribom, kot toliko slovenskih vasic — na polje. Ob »ulicah« rasto jablane, pa tudi nekaj starih tepk. Pod »ulicami« na strani je jarek, po katerem pridrvi ob nalivih voda iz hriba, da je joj, in se razlije po travnikih, ki jih zasuje s peskom. Če je bilo le prehudo deževje, so se spravili možaki in so začeli »graditi« jarek, da so se ubranili odtoku po travnikih. »Gradili« so tako, da so nametavali na tisto stran jarka ob travnikih suhe veje, kamenje in prst in zamašili odtok vode. Mihečev Janez je imel navado, da je sam vse popravljajal okoli doma. Ko je mašil slamnato streho pri hiši ali pa če je pribijal na svinjak vegaste deske po cele dneve, so se ustavljali sosede mimo grede ter ga izpraševali kaj da zopet »gradi«? Tu di Kozoglavova Micka je sama »gradila« kurnik iz vej in fižolovk. Gregorec je pa »sezidal« lep nov hlev. Dolinar je pa »postavil« celo novo hišo. V naših krajih so včasih »zidali«, kar je bilo iz opeke in kamenja, in po mestih so stale čedne »stavbe«. Kar naenkrat pa so se pokazali »gradbeni« uradi, in »gradbeni« inženirji so začeli »graditi« tudi mostove in ceste. Včasih bi se bil marsikdo bal peljati s parizarjem čez most, če bi bil slišal, da je most kdo »gradil« ali »zmašil«. Jezik se je zmešal. Zmožen slovenski zidar pa zida stavbe in postavlja hiše, slovenski podjetnik dela ceste in dela in postavlja mostove, »gradenij« sploh ne pozna slovenski stavbar, pa tudi »graditelj« ne.

Tednik »Slovenija« je ustanovljen iz čistih in idealnih namenov.

Sodelujejo pri njem slovenski, kulturni ljudje. Vse naše gibanje in naše gospodarstvo bo treba prikrojiti velikim evropskim načrtom, da se ohrani naše ljudstvo. Naša kultura naj bo globoka, da bo stala vstric velikim kulturam.

Globino, npravenost, resnost in odločnost je treba dati naši misli.

To je naš namen.

Zato prosimo vse, ki ste za list: širite ga vsak v svojem krogu, sporočajte nam naslove ljudi, ki bi jih utegnili šteti za naročnike, zlasti pa, prijavljajte se nam kot zaupniki vsi tisti, ki ste voljni, da za list storite kaj več.

Dve Nemčiji

Zopet in zopet smo opozarjali v našem listu na boj, ki se vrši v nemški republikli med dvema Nemčijama, med severno, vojaško-fevdalno, nasilno, ki jo predstavlja Prusija, in med južno, demokratično, umetniško, ki jo v prvi vrsti predstavljajo tri zvezne države: Bavarska, Virtemberška in Badenska. Opozarjali smo tudi, da to nasprotstvo ni od danes, ker je razlika osnovana v zgodovinskih, kulturnih in dušeslovnih razliknostih.

Naravno je, da zveza tako različnih ljudstev le težko prenaša močne pretresljaje. In tak močan pretresljaj je bil, ko je Hindenburg poveril vladu takozvanim »pruskim baronom« s Papenom na čelu.

gospodstva in ki ni imela upanja, da bi v javnem življenju z duševnimi ali vojaškimi uspehi prišla do časti in veljave, je razvijala posebno poslovno moralo, ki je znana pod imenom »levantinska«, in ki ima za ideal samo lastni dobiček in pridobivanje denarja. Posamezni Srbi, ki so se doselili iz zadrug v mesta, so se zaradi svojih duševnih in fizičnih sposobnosti običajno uveljavili v tej družbi in so postali premožni ljudje, sprejeti pa so seveda morali moralo svoje nove okolice.

V takih družabnih razmerah so Srbi vodili tudi še osvobodilne boje, iz katerih je izšla samostojna Srbija. Iz zadrug so vzšli nosilci nove srbske državne organizacije. Značilno pa je, da ustanovitelja obeh srbskih dinastij, Karadjordje in Miloš Obrenović, nista izvirala iz velikih zadrug, ampak sta bila premožna podeželska trgovca.

Ustroj srbske družbe.

Naravno je, da so v tej novi državi vojaki, politiki in trgovci izvirali večinoma iz starih domačih zadrug; učitelji, zdravniki, inženjerji, pisatelji in umetniki pa so prihajali večinoma z onkraj Save in Donave. Ti prečanski Srbi, ki so živeli v evropskem okolju, so za ustavne zakone nove Srbije uporabljali vzore zapadnih evropskih držav. V stvari je pa vsa državna organizacija v skladu s patriarhalno ideologijo zadrug ostala kmetsko-demokratska v srbsko-zadrugnem smislu. To demokratsko čuvstvo je tudi preprečilo, da se ni moglo razviti posebno narodno plemstvo. V tej dobi so bila tudi nacionalizirana mesta v Srbiji. Turki so se izselili, Grki in Cincarji pa so se asimilirali. V bogate grške in cincarske rodbine so se priženili mnogi čistokrvni Srbi. Na ta način je v nacionaliziranih mestih iz križanja levantinskih in zadrugno-patriarhalnih ljudi in kultur nastajala nova srbska meščanska družba. Samo v voj-

Spočetka se je zdelo, da si bo Papen kot katolik znal priboriti vsaj zaupanje centruma. To je tudi večkrat poskušal in pri marsikateri priliki je povdarjal svoje katolištvo. Morda je bilo vsaj nekoliko prav to katolištvo tudi med razlogi, ki so Hindenburga napotili, da je poveril vlado vprav Papenu.

Da pa je vse to zastoj, je pokazal govor predsednika centruma prelata Kaasa, ki ga je govoril v Münstru 17. oktobra t. l. Za nas ni toliko zanimivo Kaasovo naziranje o boju za politično oblast, čeprav je pokazal že ta del govora, da Papenovo snubljenje nima uspeha.

Zanimiv pa je njegov govor s čisto družega vidika. Kajti Kaas je med drugim rekel tudi tole:

Branimo se proti temu, da bi beseda o avtoritarni državi krila nazadnjaštvo in zanikavala ljudsko državo in da bi jo kdorkoli v take namene zlorabljal. Nemčija bo država z demokratično glavno osnovo, ali pa je sploh ne bo.

Vodilni politiki centruma so od nekaj zelo tehtali svoje besede. Navedena izjava pa ne more biti bolj jasna nego je, namreč nekako zadnja beseda, nekak ultimatum na naslov vseh tistih nemških politikov, ki so zaslepljeni dovolj, da hočejo organičen razvoj posameznih delov nemškega naroda s silo usmeriti v berlinsko-junkerski centralizem.

Kaas je torej vsekako razločno povedal: ali bo demokratična Nemčija, ki bo pustila, da se njeni posamezni deli samostojno razvijajo glede na svoje posebne koristi in potrebe, ali pa je ne bo, to se pravi, južna — in morda tudi zapadna — Nemčija se bo odcepila.

Slovenščina in finančna uprava

Po noveli k taksnemu zakonu morajo hišni lastniki sklepati pismene najemne pogodbe na uradnih obrazcih, prav tako pa morajo hišni lastniki dajati najemnikom pismene pobotnice za plačano najemnino. Takse za te obrazce so precej visoke in so precej znaten nov davek, ki ga pobira država od hišnih lastnikov. Finančno ministrstvo v Belgradu je izdalo obojne obrazce, tiskane v državni tiskarni v Belgradu, v srbskem in hrvatskem jeziku. Prizadeti krogi v Sloveniji so zahtevali, naj se izdajo obrazci tudi v slovenščini. Na ustanovnem shodu stranke JRKD v ljubljanski kazini je dejal minister dr. Kramer, da je zakrivil le podrejen organ, da niso najemne pogodbe in pobotnice tudi slovenske in obljubil, da se bo napaka takoj popravila ter je ugotovil, da je tudi slovenščina državni in uradni jezik. Šele čez več mesecev so poslali v Ljubljano nekaj slovenskih obrazcev za najemne pogodbe, to pa le za najemne, pri katerih zneso najemnina manj kot 2000 dinarjev na mesec, pobotnic pa ne. Vkljub ponovnim opozoritvam, še do danes ni dobili slovenskih obrazcev za najemne pogodbe za najemnino nad 2000 dinarjev na mesec, pobotnic za najemnino pa sploh ne za nobeno vsoto. Pismene najemne pogodbe bi morali hišni lastniki napraviti že do konca junija t. l. in dajati pismene pobotnice že od aprila t. l. Če ima državna tiskarna v Belgradu preveč dela, naj da tiskati finančno ministrstvo obojne obrazce v slovenščini kakor tiskarni v Sloveniji, ki bo delo poceni in takoj izvršila. Slovenščina je vsaj po praksi državni in svobodni jezik, čeprav sedanja ustava tega izrecno ne omenja.

ski, v oficirskem zboru je še nadalje nesporno dominantna epično-patriarhalni tip, ki je v novejšem času pričel dobivati zapadno-evropsko strokovno izobrazbo.

Tako so v srbski družbi še vedno močni patriarhalno-zadružni vplivi. Še vedno imajo velike kmetijske zadruge med svojimi ljudmi generala ali visokega uradnika ali trgovca v mestu. Vendar pa zadružna organizacija čedalje bolj razpada pod vplivom prodirajočega kapitalizma.

V takih socialno-ekonomskih razmerah se je Srbija preko nekaterih absolutističnih ali birokratsko-ustavnih režimov koncem prejšnjega stoletja izpremenila v radikalno-demokratično parlamentarno monarhijo s pisano ustavo po evropskem vzoru, dejansko pa je obdržala znake kmetijske demokracije.

Po vojni so šteli Srbi za potrebno, vzeti vodstvo države v svoje roke.

Po srečno končani vojni se je ozemlje in prebivalstvo nove jugoslovanske države več kot trikrat povečalo. Srbi in Srbije niso bili samo osvoboditelji, temveč tudi vojaški in politični zmagovalci in nosilci nove državne organizacije. Zasedli so vsa važnejša mesta v državi, deloma tudi v gospodarstvu. Narod iz Srbije je bil kljub večji primitivnosti in manjši civilizaciji politično bolj izšolan, kakor pa Jugoslovani iz habsburške monarhije. V svoji prejšnji majhni državi so si v desetletnih notranjih bojih pridobili politično tehniko. V stoletnih bojih s Turki za osvoboditev so bili vajeni, da so jih smatrali za osvoboditelje, in to so tudi zares bili, ker je bil njihov režim v novo pridobljenih pokrajinah na jugu civiliziranjši od prejšnjega turškega. Njih samozavest se je v dolgotrajnih težkih vojnih in političnih naporih samo še povečala. Bili so torej pošteno prepričani, da

Usmilite se otrok!

Kot je splošno znano in so ugotovili tudi že ponovno v javnosti, so naši otroci v srednjih šolah preobremenjeni z delom. Toda ta pesem se začneja že v prvem razredu osnovne šole: razen dvakrat na teden morajo sedeti otroci vsak dan po 4 ure, od osmih do dvanajstih! To sedenje se navadno sploh ne prekine: še v odmorih ostanejo otroci zvečine v klopih, deloma ni primerne prostora, da bi se malo pretegnili, deloma ne dopušča vreme. Pa bo dejal kdo: saj imajo popoldne dovolj časa, da se naletajo! Ne, tega jim tudi manjka, kajti ko pride otrok domov, mora delati še naloge. Saj je prav, da tudi doma malo pokrača in še materi pomaže mizo s tinto, ali vsega je preveč! Kolikor mi je znano, se razen za eno šolo v Ljubljani — vsa čast — pritožujejo splošno, da se maličem nalaga preveč za eno popoldne: 3—4 strani pisanja je čisto normalno, povrhu pa še razno učenje, »sestavljanje« itd. Pa kaj mislite, koliko časa se takle majhen junak pretepa s tistimi stranmi? Tri ure — če ne verjamete, vprašajte starše! Zdaj pa računajte: do dveh se opravi kosilo in drugo, nato mora otrok na dvorišče ali na sprehod, recimo do štirih — sprehod mora priti takoj na vrsto, dokler je kaj solnca! — potem do sedmih packanje ali pisanje in — večerja in postelja! Za vse drugo ne ostane prav nič časa! In posledica? Otroci so in morajo biti nervozni, in starši postanejo tudi sitni. — Mislim, da nisem pretiraval. Če že res ne gre, da bi otroci v 1. šolskem letu vse opravili v šoli in bi bil ves popoldan njihov, naj nam učiteljstvo ne odreče vsaj ene prošnje: čim manj nalog! Ena stran kakršnegakoli pisanja in kratka lekcija naj bo dovolj čez in čez! Od tistih štirih dopoldanskih »sedetih« ur pa naj bi bila vsaj polovica ure namenjena skakanju, lovljenju, pretepanju itd., samo ne telovadbi po komandi!

Usmilite se otrok, staršev in tudi nase pomislite, kajti s spočitim otrokom boste veliko lažje delali! In dajte jim v šoli čim večkrat priliko, da se prav po svoje izsmejejo! Znan nam je namreč slučaj z ljubljanske šole, kjer je otrokom najstrožje prepovedan vsak smeh! Za božjo voljo, menda vendar ne bomo prišli tako daleč, da bi bilo otrokom v šoli tudi rasti prepovedano! Smeha in gibanja v šolo in čim manj nalog — to prosimo!

V čem smo še hlapčevski?

Vsak človek je toliko vreden, kolikor se sam ceni, pravijo; to velja tudi za narod. Ne bom rekel, da smo Slovenci kaj manj vredni, le eno zelo grdo napako imamo — poleg mnogo drugih — da jezika ne znamo dovolj ceniti. Tuji pravijo, da se je pri nas težko učiti jezika, ker jim vsak streže po njihovo, pa naj bo to Nemec ali Či. Primer: V Ljubljano pride Beograjec, pa vpraša na cesti kogarkoli za pojasnilo. Naš človek mu bo odgovarjal, če že ne v dobri, pa v vsaj približni srbohrvaščini. Naj sedaj pride ta naš človek v Zagreb ali Belgrad, ali mislite, da bo vprašal slovensko?

Tako smo se skrivali za hrbtom drugih še v Avstriji in še sedaj nismo nič boljši. Začniva drugače, Ti in jaz!

Vsak bodi naročnik tednika „Slovenija“

tudi ujedineni bratje iz Avstrije potrebujejo njihov vodstva. Niso razumeli, da le-ti niso potrebovali osvoboditve v tem smislu kakor raja iz prejšnje Turčije, temveč da so stremeli za veliko narodno državo, ki bi jim omogočala oblikovati samostojno kulturno bodočnost. V novo državo so Srbi prinesli vso moč državnega aparata: dinastijo, oficirski zbor, glavno mesto, visoko birokracijo, državno-politično rutino, politično izšolan tisk (dasi je bil tisk iz novih krajev tehnično popolnejši) in trdno voljo, zahtevati pa svoje osvobodilno delo in velike žrtve primerne kompenzacije. Glede slednjega so bili sicer najbolj glasni tisti, ki se vojne niso udeležili na bojišču, ampak v zaledju, v raznih uradih in v raznih komisijah. Iz tega je nastala neskončna vrsta raznih »nesporazumov«, zlasti med Hrvati in Srbi.

Kosić smatra, kakor rečeno, za moment, ki ga je najtežje spraviti v sklad, neskladnost v socialnem razvoju posameznih pokrajin in psihološke posledice te neskladnosti. Pred vsem bodo morali Srbi premagati svoje patriarhalno mišljenje, torej tisto misel, ki ji je v veliki meri pripisovati zaslugi za ustanovitev samostojne srbske države. Po Kosićevem mnenju se bodo zedinjevalne sile okrepile s potekom časa, s skupnostjo državnega življenja in z gospodarskim in socialnim razvojem. Zaenkrat pa po Kosiću garantirata državno skupnost 2 momenta, eden pozitiven in eden negativen. Pozitiven je institucija monarhije z vsem njenim aparatom državne moči, in negativen: da objektivno ni videti druge možnosti za zadovoljivo rešitev kakor jugoslovanske.

Tako Kosić! Nekaterim njegovim trditvam se sicer dá prigovarjati. Zlasti je pomanjkljiv njegov material glede Slovencev. Gotovo pa njegova raz-

DEJSTVA IN DOGODKI

Zopet zanimiva razprava.

Dne 15. t. m. je bila na sodišču v Ljubljani razprava proti akademiku Vukoviću iz Sarajeva. Obtožen je bil lahko telesne poškodbe in žaljenja časti. Ob priliki akademske stavke maja t. l. je napadel na cesti jurista Bajda Franceta ter ga udaril s pestjo v obraz, ker je ta nosil v gumbnici slovensko zastavico. Istega dne je napadel Vuković jurista Pretnarja Stojana in mu prizadel poškodbo na obrazu, tudi tega zaradi zastavice v gumbnici. Obtoženec je prvo dejanje tajil, drugo priznaval. Kot olajševalno okoliščino je navajal to, da je usodnega dne prihajal razburjen od nacionalističnih govorov v JNAD Jadranu. Sodisce je obsodilo Vukovića radi prvega dejanja na 150 Din, radi drugega pa na 250 Din, in sicer pogojno, obenem na povrnitev sodnih stroškov.

Spet študent — pred sodiščem!

Pred malim kazenskim senatom se je 18. t. m. zagovarjal abs. jurist M. Breclj radi »Poziva kat. akademikom«, katerega je sestavil o priliki dr. Koroščeve proslave in v katerem poziva kat. akademike, naj bi se posvetili razglabljanju o socialno-gospodarskem programu s federativno ideologijo. Obtoženec je zakrivil s tem hudodelstvo po čl. 3. zakona o zaščiti javne varnosti in reda v državi. Poleg tega navaja obtožnica, da so bili pri njem najdeni letaki, ki so vsebovali resolucijo hrvatske akad. mladine ter sklepe Zveze slušateljev Aleksandrove univerze.

Obtoženec je pojasnil predsedniku sodišča, da je bil njegov namen zainteresirati akademike za aktualna politična vprašanja, da tolmači protikapitalistično in federativno ureditev države predvsem v gospodarskem oziru in da zaradi tega ni mogel zakriviti dejanja, ki mu ga očita obtožnica.

Kar se pa tiče letakov, ki mu jih prav tako očita obtožnica, je te sicer res imel, a shranil jih je zase, ni pa imel namena, da jih razširja.

Branilec dr. Aleš Stanovnik je opozarjal zlasti, da se tudi resni politiki in znanstveniki bavijo s podobnimi problemi. In znanstveno raziskovanje in preučevanje je vsekako dovoljeno, tudi po naših zakonih.

Sodisce je nato obtoženca oprostilo, pri čemer je v glavnem priznalo resničnost, oziroma osnovanost zagovora.

GOSPODARSTVO

Severna carinska zveza

Lest narodne neodvisnosti.

Če slišimo danes govoriti o carinah in carinski politiki, tedaj nam vstaja pred našimi duševnimi očmi skoraj psihološko nujno slika bolj in bolj se zvišujočih carin, ki ovirajo promet in trgovino med narodi bolj, nego so jo kedaj ovirala visoka pogorja. Včasih pade sicer kaka beseda o balkanski, o srednjeevropski, da celo o vseevropski carinski zvezi. Toda vsaka taka misel, komaj porojena, je že naslednji trenutek pokopana. Pokopana sicer z obžalovanjem, celo s krokodilskimi solzami na diplomatskem licu: »Ah, kako radi bi,

prava navaja čitatelja k razmišljanju o teh važnih vprašanjih, ki se običajno obravnavajo brez globljega poznavanja stvari bodisi s pozitivnega, bodisi z negativnega stališča, vedno pa na apriorističen in ravno zaradi tega na površen način.

Vsak bodi

naročnik

tednika „Slovenija“

Pozor naročniki!

Kdor ne dobi lista redno, naj to takoj naznani, ker se dogaja, da dobivamo reklamacije kljub temu, da list redno pošiljamo.

Uprava „Slovenije“.

pa glej ga hudobnega soseda, ki nas hoče izkoriščati, glej naše dobre podložnike, ki jih ne smemo pustiti, da jih izkorišča tujec! Ali vendar pokopana, z lestjo takozvane narodne neodvisnosti. Kaj zato, če je dejansko neodvisnost predrta in zrahljana od tisočev pogodb, sporazumov in zlasti gospodarskih vezi in obveznosti. Privid neodvisnosti mora ostati, že zaradi lastnih državljanov in na znotraj.

Mali narodi kažejo pot.

Kaže se, da bodo tu pokazale pot v lepšo bodočnost in obenem izhod iz te brezprimerne gospodarske stiske ravno male demokratične države. Švedski generalni poštni ravnatelj Anders Oerne je napisal za list »Social-Demokraten« članek, v katerem dokazuje, da je potrebno ožje sodelovanje med skandinavskimi državami in Finsko, že zaradi trgovinskih metod, ki jih je uvedla Nemčija zaradi svoje avtarkične politike. Zato se mora združiti vseh šest malih severnih držav s Finsko v trgovinsko zvezo. Ta zveza bi pa ne imela izključujočih namer, narobe, doseči bo skušala, da se povzdigneta trgovina in obrt v vseh deželah.

Škodljivost avtarkizma.

Torej demokratični sever zahteva carinsko politiko, ki ne bo ločila, ampak družila. Pri tej priliki naj samo še ugotovimo, da so severne države s konvencijo v Oslu (glavnem mestu Norveške) že napravile prvi korak v smeri enotne gospodarske politike. Jasno je, da z uspehom, kako bi sicer hotele iti dalje po isti poti.

Gospodarska in kulturna škodljivost avtarkične politike postaja vsak dan bolj očitna.

Monopol na šolske zvezke

Trgovski list poroča pod naslovom

»Čisto nepotreben monopol«

o monopolu na šolske zvezke. Pravilno ugotavlja, da imajo monopol v državnem gospodarstvu pred vsem pomen takrat, kadar je to le druga oblika davkov, ali pa, če gre za podjetja, ki imajo po naravi svojega ustroja dejanski monopol, ki bi ga vsak hip utegnili izrabljati.

Nezmislno pa je monopol na drobnarije, pri katerih je očitno uprava dražja, nego donša dohodkov.

Vsak bodi naročnik tednika „Slovenija“

Čeh sem z dušo in telesom in nikoli ne pride čas, ko bi zavrgel in pozabil jezik, ki sem ga imel od svoje mladosti za materni jezik.

(T. Masaryk v pismu na L. Čecha 1. 1877.)

SLOVSTVO

D. S. Merežkovskij:

Napoleon

(Nadaljevanje.)

Da je Bonaparte zavzel Toulon, je vedela vsa vojska, vedel pa ni ali pa ni hotel vedeti Pariz. »Treba ga je nagraditi in odlikovati; zakaj če bi mu ne bili hvaležni, si bo sam našel pot,« je pisal Dugommier na vojno ministrstvo.²

6. februarja 1794. leta je konvent potrdil imenovanje Bonaparte za brigadnega generala artilerije. Hkratu z generalskim činom je dobil tudi težavno, odgovorno in brezpomembno nalogo, nadzirati obrežne odrede Italijanske vojske, a doletelo ga je tudi nekaj še vse hujšega.

Poslanec konventa pri vojski, Robespierre mlajši, očaran od Bonaparte, kakor vsi v toulonskem taborišču, ga je povabil v Pariz in mu obljubil, da mu preskrbi z bratovo pomočjo vrhovno poveljstvo nad notranjo vojsko. Izkušnjava je bila velika. Toda Bonaparte je vedel — pomnil, da njegova ura še ni prišla — »hruška še ni bila zrela.« Ognjeviti mladenič je ravnal kakor starec, ki so ga ohladile skušnje. »Kaj naj delam na tej prokleti galeji?« to je v Terorju, je odgovoril Robespierre-ju in odločno odklonil. V tem odklonu je — ves Napoleon, s tem, kar je sam pozneje imenoval »kvadrat genija«, in kar bi mogli po Heraklitu imenovati »združitev nasprotij« — hladnega preudarka in ognjene strasti, Apolona in Dioniza. Svojo brezumno himero si postavlja z geometrično natančnostjo.

Napočil je 9. termidor. Maksimilijan Robespierre je bil usmrčen, in hkratu z njim njegov mlajši brat. »Zelo žalosten sem bil zaradi njegove nesreče, ker sem ga ljubil in štel za neomadeževanega, pur,« — je pisal Napoleon vedno tudi hladno-proračunljivo o svojem nedavnem prijatelju. »Toda, celo svojega očeta bi prebodel, če bi hotel postati tiran.«³ Kmalu mu pride prav ta zapisek.

Padla je vlada, ki ji je služil Bonaparte. Vzplapolal je nov teror. Jakobinci so ovajali drug drugega, da rešijo svoje glave. Saliceti, ne davno tega tudi Bonapartov prijatelj, je napravil proti njemu ovadbo na konvent, češ da je z obema bratoma Robespierre-oma zasnoval zaroto, sestavljal zanja vojne načrte, da bi izdal republiko njenim sovražnikom, Genuezom, ter da je hotel obnoviti razrušene utrdbe Marseille-a, gnezda protiprevrata.

Konvent je sklenil, izročiti Bonaparta sodišču. 12. avgusta so ga zaprli in vrgli v antiško trdnjavo. Vedel je, da je en sam korak iz ječe na smrtni oder; lahko bi bil zbežal, toda pomnil je, da tega ni treba storiti.

»Ali nisem bil od vsega začetka vdan revoluciji?« je pisal v svoji opravičbi konventu. »Vse sem ji prinesel v dar, vse sem izgubil za republiko... Zaslužil sem ime domoljuba... Poslušajte me, snemite mi težko breme obrekovanja... Če pa mi sovražniki strežejo po življenju — cenim ga tako malo, tako često sem ga omalovaževal. Da, samo misel, da bi moje življenje utegnili koristiti domovini, me sili, da prenašam njegovo breme s pogumom!«⁴

Čez dva tedna je bil izpuščen, toda ni bil zopet nameščen v prejšnjo službo, temveč je bil imenovan za poveljnika pehotne brigade pri Zapadni vojski, v pusto, krvavo Vendée-jo — v pregnanstvo. Ker se je upiral, so ga izbrisali iz imenika bojnih generalov. Tako je bilo plačilo za Toulon.

Nitka njegovega življenja je bila pretrgana; vse je bilo treba začeti znova.

Ob koncu maja 1796. leta je prišel v Pariz. V vojski je bil Napoleon, v Parizu — nihče, ali še slabše — nezanesljiva oseba, preklicani general konventa. Obubožal je, poslednji denar, ki ga je prinesel iz vojske, je izgubil v izpodletelih spekulacijah. Brez dela je pohajkoval po ulicah. Prišli so trenutki, ko je obupaval: »Skoro bi bil pripravljen vdati se živalskemu nagonu, ki me žene v samomor.« — »Kaj malo visim na življenju... Vedno je moj dušni stan tak, kakor na predvečer bitke; prepričan sem, če bi zdajle smrt končala vse, bi bila navadna neumnost, resno se vznemirjati zaradi česarkoli; z eno besedo, vse me sili, izzvati usodo, in če bo to še dolgo trajalo, se nekoč ne umaknem pred bližajočim se vozom.«⁵

»To je bilo najbolj suho, najbolj čudno bitje, ki sem ga kedaj videla,« se spominja neka razumna ženska na Bonaparta v tistih dneh. »Nosil je po takratni modi pasja ušesa in čez mero dolge, do pleč segajoče lase... Mrki njegov pogled je vzbujal misel na človeka, ki bi ga ne bilo dobro srečati zvečer, na gozdnem porobju... Tudi obleka ni vzbujala zaupanja: obnošena montura je bila videti tako borna, da sem spočetka komaj verjela, da je to general; toda kmalu sem spoznala, da je razumem ali vsaj nenavaden človek. — Če bi ne bil tako medel, da je bil videti bolan, in da je pogled nanj vzbujal usmiljenje, bi se lahko pripomnilo, da so črte njegovega lica čudovito nežne; posebno usta so bila mična... Včasih je mnogo govoril in je oživel, če je pripovedoval o obleganju Toulona, včasih pa je zopet mrko molčal... Sedaj se mi zdi, da se je dalo čitati v tistih tenkih, nežnih in trdih črtah njegovih ust, da prezira nevarnosti in zmaga sovražnika brez srda.«⁶

V tem času je dobil mesto malega uradnika v kraje-pisnem uradu vojne pisarne pri Odboru za javno blaginjo, v levjem žrelu Terorja, ter je predložil vrhovnemu poveljniku Notranje vojske generalu Schérerju načrt za italijanski vojni pohod, prav tistega, ki ga je čez leto dni izvršil,

največjo strateško zamisel po Aleksandru in Cezarju. Schérer jo je razglasil za »brezumno blodnjo, ki se je rodila v bolnih možganih.«⁷ Takrat je sklenil Bonaparte, iti v Carigrad k sultanu za artilerijskega instruktorja: magari hudiču na rog, samo ven iz Pariza!

Po 9. termidorju je postal položaj vlade nevzdržljiv. Royalisti in jakobinci so se zedinili: oni, da zaduše revolucijo; ti, da obnove grozovlado.

12. vendémiaire-a, 4. oktobra, se je vzdignilo od osem in štiridesetih pariških vojniških odsekov trideset zoper konvent in ga obklopo. Trideset tisoč bajonetov ga je ogražalo. Glavni zapovednik vojske konventa, general Menou, se ni upal streljati na »neodvisno ljudstvo«, in se je začel pogajati z uporniki. Zato je bil razglašen za izdajalec in zaprt. Na njegovo mesto je bil imenovan poslanec Barras. Slab general, kakor je bil, je rabil pomočnika. Tedaj so se spomnili toulonskega junaka, Bonaparta.

Ob eni po noči ga je poklical Barras k sebi in mu ponudil drugo poveljniško mesto v vojski.

»Naj pomislim,« je rekel Bonaparte.

»Premišlujte, pa ne dalje, nego tri minute,« je odgovoril Barras in čakal, stoje pred njim.

V teh treh minutah se je odločila Napoleonova usoda. »Ali naj nosim jaz krivdo za toliko tujih zločinov? Ali naj stopim s svojim imenom v vrsto tolikih strašnih imen?«⁸ Rešiti konvent, bi se reklo, rešiti teror. Malo da ga ni požrla volkulja — revolucija; ali naj se znova nasloni na njena železna nedrja? Sicer morda takrat ni razmišljal o o tem, marveč je samo prisluškal tihemu glasu svoje Usode, temnemu »znanju — spominu«.

»Strinjam se,« je odgovoril čez tri minute.

»Bonaparte, kdo za vraga je pa zopet to?« so pomišljali v vojski konventa. »Treba mi je bilo samo pogledati tega malega moža z monumentalnim obrazom, pa sem spoznal tistega, ki se mi je nekoč v drevoredu des Feillants javil kot žrtev,« se spominja general Thiébault, ki morda sam dobro ne razume globino teh dveh skrivnostnih besed: »kot žrtev«. — »Neredna obleka, dolgi viseči lasje, in siromašnost vse njegove vnanjščine so prej koslej razodevali njegovo ubožstvo... Bil je povsod pričujoč; komaj ga je zmanjkalo na enem kraju, že se je pokazal na drugem. Še bolj se je vse čudilo kratkosti, jasnosti in hitrosti njegovih odredb, zapovedovalnih v najvišji meri; pravilnost njegovih odredb je spočetka osupnila, a pozneje navdušila vse.«⁹

V petih nočnih urah je napravil povsod red in »razmotal kaos«.

Proti trideset tisočim bajonetov narodne straže je imel konvent komaj sedem do osem tisoč nezanesljivih čet. Da jih pomnože, so odprli ječe in izpustili najbolj nevarne grozoviteže. Med tem, ko so blebatači česnali v konventu, so se vojščaki bratili z uporniki po ulicah. Bonaparte je napravil temu konec: oborožil je poslance same, 800 mož, in blebatači so umolknil in postali ponižni, kakor da so na mah razumeli, da se bliža konec njihovi oblasti.

Uporniki so poslali bataljon v sablonsko taborišče po artilerijo. Toda Bonaparte je že prej pomislil nato in poslal ponjo svojega pribočnika Murata; ta je prehitel upornike in pripeljal artilerijo na trg Ludovika XVI. S tem je bilo vse odločeno. »Še minuta, in prepozno bi bilo.«¹⁰

Zgodaj zjutraj so zasedli bataljoni konventa vso ulico Saint-Honoré in se razvrstili na stopnicah cerkve Sv. Roka. Za slučaj neuspeha je bil umik na Meudon zavarovan s pravo vojno razporedbo, kakor na bojišču.

Prva praska se je vršila v zagati Dauphina in okoli cerkve. Bonaparte je ukazal, streljati s kartečami iz dveh topov, ki sta bila postavljena na južnem koncu zagate. Izstrelki, ki so leteli po ulici Neuve-Saint-Roch, so jo očistili od upornikov. Tik pri cerkvi se je vnel besen boj na bajonete: Bonaparte je postavil baterijo šestih topov, tri z desne, tri z leve od vhoda v zagato in je s kartečnim ognjem zapodil upornike v beg proti kraljevski palači, na Vendomski trg, in še dalje na Karuseljski trg, kjer jih je zopet razkropil s kartečami. Tako se je izpolnilo to, o čemer je sanjaril 20. junija 1792. leta na istem trgu: »Kakšna drhal! Pomesti bi jih bilo treba s kartečami tri ali štiri sto, a ostali bi se razbežali!«

Dovolj sta bili dve uri, da je šest tisoč bajonetov razginalo trideset tisoč. Ob šestih zvečer je bilo vse končano.¹¹

Bonaparte je pokazal tega den prav tako junaštvo, kakor pri obleganju Toulona. Konj je bil ubit pod njim. »Hvala Bogu, vse je končano,« je pisal bratu Josipu 14. vendémiaire-a. »Pobilj smo veliko ljudi in razorožili odseke... Zdaj je vse mirno. Jaz sem nepoškodovan, kakor po navadi. Sreča je z menoj.«¹²

Kar najbrž je poslal 60.000 frankov v Marseille mami Leticiji, ki je imela takrat v žepu poslednji petfrankovski bankovec.

Istega dne je bil imenovan za glavnega zapovednika Notranje vojske. Zdaj ni nihče več izpraševal: »Kdo, za vraga, je ta Bonaparte?« Nad Parizom, nad Francijo se je dvigal v vsej veličini »mali mož z monumentalnim obrazom«.

»Ti ljudje mislijo, da rabim njihovega pokroviteljstva,« je rekel brez vsake oholosti, »toda nekoč bodo srečni, če bodo imeli moje pokroviteljstvo. Moj meč je pri meni, in daleč pojdem z njim!«¹³

⁷ Arthur-Lévy, 457.

⁸ Mémor., I. 452.

⁹ Thiébault, Mémoires, éd. 1896, I. 533.

¹⁰ Mémor., I. 453.

¹¹ Thiébault, I. 534—537. — Pasquier, Mémoires, éd. 1894, I.

¹² — Stendhal, 96—98. — Marmont, I. 84. — Ségur, I. 163—167.

¹³ Masson, N. et sa Famille, I. 126.

¹⁴ Lacour-Gayet, 340.

² Chuquet, III. 230.

³ Lacroix, 133.

⁴ Stendhal, 81—83.

⁵ Masson, Famille de N., I. 114.

⁶ Stendhal 73—75.